

Отворање на изложбата

СВЕТИ МЕРКУРИЈ ВОИНОТ И НЕГОВИОТ ТРИУМФ НИЗ ВЕКОВИТЕ

од авторката Јехона Спахиу Јанчевска

(26 октомври 2021, НУ Музеј на Р. С. Македонија)

Да триумфира низ столетија на војни, загуби, епидемии, порази, бунтови, несреќи и непогоди, може само оној кој го гледа противникот во очи, ја носи храброста во срце и поседува смелост да му се спротивстави на секое зло – човечко и демонско. Како личност – бескомпромисен, како човек – чесен, како маж – непобедлив, како лик - незаборавен, пример за восхит во историските изохипси на паметењето и во космичката констелација на колективната свест која никогаш не го заборава универзалниот дострел. Победник во битките, триумфатор во војните, виктор во воените походи, лауреат во напорите да се совлада безизлезот и да се воздигне ултимативната вред-

ност. Тоа е сликата за светиот воин на средновековната епоха, бестрашниот византиски витез, борецот со студените и сурови ветришта на војните, заштитникот на верата и владетелот на храброста, судбината и предизвикот. На страниците на житијните текстови, во хронографската свест на ораторите, низ митологизираниот опус на историските легенди и во визуелните сфери на ликовното, византискиот воин, бесмртниот јунак на патувачките векови го добил своето, повеќе или помалку, екстензивно или камерно, епско или наративно, но секако заслужено место. Супериорен и впечатлив, моќен и непобедлив, светиот воин триумфално зачекорил и во креативните сфери

на историјата на уметноста со својот мажествено енергичен изглед, неуморната, атлетска природа, живописниот, динамичен темперамент и победничката аура, создавајќи си импресивна иконографска конфигурација, сложена иконолошка детерминација и необично пикторесктна естетска констелација.

Во светот на научните илуминации, на истражувачките потфати, на академските проучувања и на визуелните претставувања, историјата на уметноста е кралицата на хуманистичките дисциплини, концептуалната матрица за социолошките и културолошките анализи и појдовната точка на систематските размислувања за цивилизациските придобивки на човештвото. Проучувањето на древните творби, патинираните остварувања, креативните продукти и естетските визури создадени од таинствената утроба на талентот и идеите, скриени во сентименталните сфери на возбудливото минато и покриени со заштитниот стратум на неоткриените сензации, го претставува темелот врз кој се гради монументалното здание на нашите знаења за културните дострели на човекот низ различните етапи на неговиот од низ историјата. Поврзани со древните метрополи, со моќните тврдини, со раскошните храмови, со мистичните светилишта, со грандиозните палати и со таинствените гробници, со херојските дела на војсководителите, со луцидните идеи на владетелите, со страдањата на мачениците, со стравот на жртвуваните или со задоволствата на избраните, уметничките творби зборуваат погласно од бестрашните гласници и поуверливо од доверливите пратеници за социо-историските хоризонти на постоењето. Бегалци од заборавањето на времето и потентни меморабилии на напорите да се остави трага во безмилосниот амбис на историската минливост, уметничките дела се најконзистентните референци на цивилизацискиот опстанок на народите и на нивните хабитати низ бурните епохи и одамна потрошената гостопримливост на простор-времето.

Оттука, проектот посветен на свети Меркуриј, војниот и неговиот триумф низ вековите на д-р Јехона Спахиу Јанчевска, не е само академско истражување на комплексните иконографски изохипси во неговото ликовно прикажување низ средновековната и доцносредновековната епоха, туку креативен зафат за евидентирање, мапирање и контекстуализирање на ликот на еден византиски витез низ визуелните галактики на сакралното творештво во периодот од 12. до 19. столетие; исклучителен дострел во експликативната презентација на рафинираните иконографски парадигми во мултиверзумот на византиската светителска естетика и авторски подвиг за концепи-

рање на импресивен проектен асамблаж сочинет од истражувачка и визуелна компонента. Каталогот кој систематски и аргументирано го елаборира иконографскиот растеж во претставувањето на свети Меркуриј низ фрескопанорамата на 112 сакрални монументи создадени на територијата на Република Македонија и пошироко на Балканското подрачје и изложбата која го артикулира естетскиот композит во ликовната конфигурација на неговиот лик со 32 фотоекспонати, се израз и резултат на теренските активности, сложената истражувачка постапка, иконографските анализи и авторскиот сензибилитет на Јехона за академски приод кон проучувањето, методичен пристап кон експонирањето и музеолошки сентимент во обликувањето на еден визуелен мотив – впечатлив по формата, возбудлив по содржината и раскошен во иконографските перформанси, како што е ликот на светиот војин Меркуриј.

Од воздржаниот маченички лик на свети Меркуриј во Нерези до претенциозната фигура на светителот во Преображенскиот храм во Зрзе, од атлетски анатомизираната претстава на Меркуриј во Богородица Перивлепта до отмениот телесен периметар на војникот во Слечче, од аристократски елегантната претстава во Трескавец до фуриозниот коњанички портрет во јужниот трем на Богородичината црква во Кучевиште, од дворската грациозност на светецот во Марковиот манастир до милитантната корпорална динамика во Свети Никола Шишевски, од воздржаниот портретен израз на маченикот во параклисот на Свети Григориј Богослов во Перивлепта до суперпотентната претстава на неговиот лик во Велестово, од обскурниот милитант во Ѓуземелци до живописниот и колористички динамизиран витез во Пречиста Кичевска, светиот војин Меркуриј поминал низ столетија на иконографски развој, растеж и трансформации, низ векови на визуелна еманација и артикулација и низ еден цел милениум на естетска констелација и конфигурација. На своето патешествие низ средновековието, поствизантиските времиња и преродбенската епоха, свети Меркуриј ги менувал своите војнички атрибути во согласност со иконографските желби на ктиторите и на авторите, негувајќи го, на тој начин, променливиот социјален и естетски вкус на нарачателите и посетителите. Сепак, останувајќи секогаш во мажествена кондиција и потентен енергетски полнеж, соодветен на неговиот војниствен карактер и на борбената сила, еманирајќи визуелна динамика како холмарк на неговата очигледна моќ и потврдена храброст и манифестирајќи ја сочната, телесна виталност на својата страсна, војничка природа, свети Меркуриј триумфира не само врз своите историски и митски непријатели,

туку и во иконографскиот развој на византиската светителска ликовна ризница.

Сето ова го гледаме низ авторскиот перископ на Јехона Спахиу Јанчевска, која создаде Каталог на средновековните и поствизантиските претстави на светителот од избрани примероци во прикажувањето на неговиот лик низ сакралните монументи на македонската територија, го проучи иконографскиот концепт на неговата претстава во византиското сликарство од 10 до 19 век и приреди изложба на селектирани примери од ликовното моделирање на светителот во маченичка, милитантна и коњаничка варијанта во сферите на живописот и иконописното творештво. Иако академските вредности и истражувачките капацитети на Јехона во нејзините научни потфати се одамна потврдени и високо валоризирани од сите нејзини колеги и соработници, сепак оваа изложба немаше да биде можна без визуелното мајсторство на Владо Кипријановски, чија фотовештина е рамна на уметничко остварување со најделикатна оптичка естетика.

Мојата маленкост, којашто имаше чест да ја отвори Изложбата посветена на сакралниот лик на светиот воин Меркуриј, историјата на уметноста ја учеше од препочитуваниот професор Петар Миљковиќ Пепек и од своите белградски ментори, професорите Јованка Максимовиќ и Иван Ѓорѓевиќ, кои покрај беспрекорната едукација, ме научија никогаш да не фрлам сенка на патот по кој чекорат помладите колеги, бидејќи на тој пат тие секогаш ќе ја имаат предноста која значи иднина – животна, академска, професионална. Тие се оние кои ќе ја надминат и надградат нашата заложба за трезвено размислување и етичко постапување во сите професионални напори да се заштити, сочува и претстави културното наследство - национално, регионално или универзално на соодветен, компетентен и достоинствен начин, без непотребни идеолошки застранувања и нечесни исполитизирани разидувања. Тие се оние кои ќе ја чуваат и чувствуваат историјата на уметноста на рафинирано тактилен начин, со почит кон историјата и со емоционална сензибилност кон уметноста бидејќи таа, користејќи архетипи наместо стереотипи, имагинација наместо имитација, афирмација наместо хибернација, ги оживува одамна егзистираниите нукулци и морфеми на човечкото творештво и на неговите историски потомци.

Тоа се личности како Јехона Спахиу Јанчевска и Татјана Трајковиќ, кои, со минатиот влог, со сегашните напори и со идната перспектива, претставуваат млади индивидуи воспитувани и едуцирани врз идеите на: вистинитоста, етиката,

солидарноста, самосвеста, праведноста и одговорноста кои им ги покажаа најсоодветните патштата кон нивните идни интелектуални подвизи и професионални кариери.

Затоа и изложбите како оваа, со својот раскошен визуелен потенцијал, ексклузивните експонати, респектабилниот просторен дизајн, потентната естетска енергија и софистицираните академски референци, претставуваат и секогаш ќе бидат живописна оаза среде темниот хаос од дневната политика, економските неволји, социјалните превирања, епидемиолошките предизвици и личните незадоволства. Оваа изложба, која ја отвораме за публика денес, ќе претставува сертифициран билет за влез во таа оаза на духовната наслада, компетентен упатник кон бесценетото визуелно наследство од средновековната и подоцнежната епоха и мошне корисен информативен инструмент за понатамошно размислување и истражување на комплексната, поливалентна и разнолика византиска светителска иконографија. На нејзината авторка, Јехона Спахиу Јанчевска, на извонредниот и ненадминат фото зограф Владо Кипријановски, на деликатната Татјана Трајковиќ и на сите нивни идни напори и настојувања да го презервираат, презентираат, валоризираат и контекстуализираат културното наследство на Република Македонија им се поклонувам со сета моја академска етика и еклектика и им посакувам долга, среќна, плодна и успешна кариера.

Елизабета Димитрова

